



УДК 811.111'253:81'23

ФОРМУВАННЯ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УСНОГО ПЕРЕКЛАДАЧА: СУЧАСНІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ

Зінукова Н.В., к. пед. н., доцент,
завідувач кафедри англійської філології та перекладу
Університет імені Альфреда Нобеля

У статті представлено концепцію формування професійної компетентності усного перекладача як стратегію педагогічної діяльності, на основі якої побудована система педагогічних і методичних технологій. Описано провідні підходи (суб'єктно-синергетичний, когнітивний і компетентнісний), які розроблені в контексті рівнів методології і принципів, що забезпечують їхню реалізацію. Вищезазначені принципи орієнтують на створення умов для засвоєння студентами фахової компетентності усного перекладача, яка складається з білінгвальної, особистісної, предметної, перекладацької та стратегічної компетентностей.

Ключові слова: усний переклад, фахова компетентність перекладача, підходи та принципи, міжкультурна комунікація, білінгвальний.

В статтю представлена концепція формування професійної компетентності усного перекладача як стратегія педагогічної діяльності, на основі якої побудована система педагогічних і методичних технологій. Описано основні підходи (суб'єктно-синергетичний, когнітивний і компетентнісний), які розроблені в контексті рівнів методології і принципів, що забезпечують їхню реалізацію. Вищезазначені принципи орієнтують на створення умов для засвоєння студентами професійної компетентності усного перекладача, яка складається з білінгвальної, особистісної, предметної, перекладацької та стратегічної компетентностей.

Ключевые слова: устный перевод, профессиональная компетентность переводчика, подходы и принципы, межкультурная коммуникация, билингвальный.

Zinukova N.V. PROFESSIONAL INTERPRETING COMPETENCE: MODERN METHODOLOGICAL APPROACHES

The article offers the concept of acquiring professional interpreting competence as the strategy of pedagogical activity, which is the basis for pedagogical and methodological technology. The main approaches described here (synergetic, cognitive and competence) are developed in the context of methodological levels and definite principles which could provide their realization. The above mentioned principles can give the direction to create the conditions for acquiring and mastering professional interpreting competence which consists of bilingual, individual, thematic, transfer and strategic competences.

Key words: interpreting, interpreting professional competence, approaches and principles, cross-cultural communication, bilingual.

Постановка проблеми. У сучасних умовах зростає соціальна роль перекладу й перекладача як учасника міжкультурної комунікації. Перекладач є затребуваним у таких ситуаціях ділової взаємодії, як конференції, переговори, презентації, рекламні акції тощо. Загалом міжкультурне ділове спілкування відрізняє широка палітра національно-культурних цінностей, які впливають на результативність ділової взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні існує низка лінгводидактичних досліджень, присвячених пошуку ефективних форм і методів підготовки перекладачів до участі в міжкультурній комунікації (О. Алікіної, Н. Гавриленко, М. Голіцина, М. Краснової, Т. Серової, О. Старикова, О. Сапиги, О. Федотової, І. Халеевої, А. Христюбової, Л. Черноватого, Д. Шумакова та ін.). Далеко не останньою за значенням є проблема пошуку оптимальних шляхів

формування фахової компетентності майбутніх перекладачів в усному перекладі у сфері зовнішньоекономічної діяльності. За останній час погляд на роль перекладача як посередника в міжмовному спілкуванні змінився на уявлення про нього як про комунікативну особистість, як про посередника в міжкультурній комунікації. Майбутній фахівець із перекладу розглядається як полікультурний медіатор, який допомагає заповнити когнітивні та комунікативні лакуни у спілкуванні, що виникають у процесі накладання мовних «картин світу» суб'єктів професійної міжкультурної діяльності. Вирішення такого складного завдання передбачає як розробку окремих освітніх моделей, так і створення теоретико-методологічної бази освітньої діяльності в зазначеному напрямку.

Постановка завдання. Мета статті полягає в описанні сучасних методологіч-



них підходів до формування професійної компетентності перекладача, які представляють стратегію педагогічної діяльності та впливають на спосіб створення системи педагогічних і методичних технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зважаючи на інтегративний характер науки й усвідомлюючи обмеженість окремо взятого підходу, дослідники, зазвичай, будують свої наукові принципи, спираючись не на один, а на декілька підходів. Не викликає сумніву той факт, що об'єктивну картину може показати лише комплексне дослідження, в якому застосовується певна сукупність підходів. Один підхід може бути продуктивним лише у процесі пізнання виділеного аспекту, який досліджується, а цього недостатньо для вивчення всього явища. Для комплексного висвітлення наукової проблеми формування фахової перекладацької компетентності необхідно використовувати не один, а декілька теоретико-методологічних підходів.

Для побудови системи навчання магістрів-філологів усного перекладу в зовнішньоекономічній сфері ми обрали як базові суб'єктно-синергетичний, когнітивний і компетентнісний підходи. Таке взаємодоповнює використання, на наш погляд, забезпечує організаційну комплексність процесу формування фахової компетентності в усному перекладі студентів магістратури і побудову ефективної системи її формування як процесу взаємодії студентів із матеріальними і духовними цінностями рідної й іншомовної культури в умовах міжмовної, міжкультурної та міжособистісної професійної комунікації. Перед тим як представити й описати реалізацію таких підходів у межах нашого дослідження, зупинимося на загальних положеннях кожного з них.

У логіці нашого дослідження синергетика вважається одним із наукових напрямів, що можуть створити дидактичні умови для підготовки фахівців у галузі професійної лінгвістичної освіти, які здатні до повноцінної та продуктивної діяльності у світі, що постійно змінюється, з урахуванням його сучасних потреб і інтересів. Синергетика розглядається як міждисциплінарний напрям у науці, який стає провідним у XXI ст., і пов'язаний із моделюванням складних систем, що постійно розвиваються, як природно-технічних, так і гуманітарних. Самоорганізація, відкриті системи, нелінійність – такі явища і категорії охоплює синергетика як нова наукова парадигма. На сучасному етапі склалася досить солідна наукова база щодо розгляду проблеми розробки теоретичних основ синергетичного підходу в

роботах природничих і гуманітарних наук. Синергетична методологія підтримує становлення особистості людини культури, допомагає уникнути однобічності вузькоспеціальної картини світу, що, на думку Н. Гуськової, стосується рівною мірою всіх: і представників природничих, технічних і гуманітарних наук [4].

Синергетичний підхід до мови та її навчання вважається новим напрямом, який перебуває у стадії становлення [2]. Відомі вчені (С. Пінкер, Н. Хомський, У. Матурана, Ф. Варела) аналізують комунікативну природу мови й показують, що через мову людина координує свою поведінку і створює світ. Один з основоположників синергетики Г. Хакен у своїх працях також вказував на плідність використання синергетичного підходу до вивчення мови. Синергетичний аналіз мови дозволяє отримати нове знання про смислоутворення, про організацію комунікативних процесів, а також про методику навчання мов і культур [5, 6].

Формування такого напрямку як лінгвосинергетика пов'язане із процесами самоорганізації мови як комунікативної системи. Для такого нового напрямку характерними рисами є акцент на системних ідеях, їх впровадженні у процеси моделювання думки та породження мовлення. Синергетика розглядається як міждисциплінарне поле, у межах якого здійснюється дослідження систем, що складаються з багатьох елементів. Такі елементи взаємодіють між собою, внаслідок чого з'являються нові властивості на макроскопічних рівнях. У термінах синергетичного підходу такі точки взаємодії та народження нових властивостей визначають терміном «біфуркація». У мовних системах точки біфуркації виникають у разі, коли смислова критична маса сягає верхньої межі, з'являється смисл на якісно новому рівні, у новому комунікативному просторі [3].

На наш погляд, вдалою спробою здійснити порівняльний аналіз функціональної лінгвістики та синергетичного підходу до мови є дослідження С. Гураль [3]. Мова – це жива складна система, що весь час розвивається, в якій відбувається як організоване, так і спонтанне народження нових значень і смислу, тому її можна теж назвати системою, що сама організується. Якщо розглядати мову з позицій функціональної лінгвістики, інакше кажучи, як комунікативну систему, засіб передачі культурно-історичного досвіду, середовищем її існування стає неперервна (контекстна) система взаємодій. Розвиток такої системи підтримується і мовою, і структурою взаємодій, до якої включені і мислення, і психіка, і цінніс-



но-культурна тканина суспільства, система передачі культурного досвіду й інші параметри. Когерентність таких параметрів у комунікативному процесі і створює неперервну середу мови-мовлення. Як приклад таких когерентних процесів в організації факторів розвитку мови С. Гураль згадує розповсюдження американської вимови, зазначаючи, що це не тільки лінгвістичне явище, а й чинник культурного впливу, чинник, який в соціології та політології визначається як глобалізація й американізація [3].

У термінах синергетики комунікативне середовище є не зовнішнім чинником, а учасником комунікативного процесу, в якому породження смислу організується діалектикою тексту й контексту, новаціями і традиціями, семантичними одиницями, приналежністю спікера до тієї чи іншої соціальної групи, де спілкування є стилістично оформленим. Так дослідниця уявляє складну систему комунікацій, в якій відбувається саморозвиток мови, який супроводжується дисипацією елементів системи, народженням нових елементів [3].

Сучасна ситуація вимагає від майбутнього перекладача, білінгва, розуміти не тільки поверхневий рівень висловлювання, а й розпізнавати глибинні інтенції учасників комунікації, визначати загальний контекст, який описує обставини, час, об'єкти тощо. Дискурс є надскладною системою, що розвивається самостійно. Із засобів описання лінійного процесу мислення він перетворився на цілісну і нелінійну організацію мови та мовленнєвих актів.

Розглядаючи усний послідовний переклад у світлі синергетичної теорії услід за С. Гураль [3], ми визначили усний білінгвальний дискурс як різновид дискурсу загалом, який має його базові категорії: пропозицію, референцію, експлікатуру, імплікатуру, інференцію, пресуппозицію, ментальний лексикон, а також охоплює складові компоненти процесу перекладу, які тісно взаємодіють один з одним.

Пропозицією вважається об'єктивний зміст висловлювання, семантична модель відбиття позамовної дійсності, ситуація без суб'єктивного смислу. Ментальний лексикон є однією з базових категорій, яка доповнює семантичний зміст дискурсу та сприяє розвитку іншомовного дискурсу як надскладної системи, що саморозвивається. Зазначена категорія пов'язана із здатністю людини зберігати у своїй пам'яті та миттєво діставати з неї величезну кількість потрібних слів у процесі постійного спілкування. Інференція вважається не менш значною категорією дискурсу і поєд-

нана із здогадкою на основі наявного досвіду та інтуїції. Важливими компонентами дискурсу є експлікатура й імплікатура, які в теорії дискурсу розмежовуються за двома напрямками: «буквальне значення мовного висловлювання» і «смісл, що розуміється під тим самим висловлюванням у дискурсі». Референція означає відносини між словами й об'єктами. Відповідно до сучасного трактування референції, акцент робиться на намірі того, хто говорить.

Отже, усний білінгвальний дискурс є сферою професійної діяльності майбутнього перекладача, який у сучасному світі розглядається як полікультурний медіатор. З метою розробки концепції нашого дослідження необхідно розглянути й описати структурно-функціональні особливості взаємодії у системах «суб'єкт-об'єкт» і «суб'єкт-суб'єкт», або закономірності розвитку суб'єкта універсального світу у процесі його взаємодії з нелінійним професійним середовищем, що дозволить методологічно мотивувати вибір необхідних для засвоєння дидактичних одиниць, технологій навчання і способів навчальної взаємодії студентів і викладачів.

У суб'єктному підході сутність категорії суб'єкту розкривається через саморозвиток, самовизначення, здатність до саморегуляції та особистісної організації часу і простору. Сутність використання синергетичного підходу полягає у ролі синергетики як вихідної інформаційної бази, що активує суб'єктний потенціал особистості перекладача в його професійному становленні. Необхідно підкреслити універсальний характер синергетичної взаємодії суб'єкта і його майбутньої професійної діяльності. У межах синергетичного підходу професійна діяльність майбутнього перекладача може розглядатися як надскладна система, що відрізняється від складних систем різномірністю свого субстрату, який синтезує властивості універсального світу і професійного середовища. З другого боку, і це необхідно зауважити, особистість перекладача як суб'єкта такого світу є супернадскладною системою. У зв'язку із професійним середовищем синергетика пов'язана з евристичними можливостями в пізнанні майбутнім перекладачем своєї професії, що зумовлює здатність майбутнього фахівця свідомо обирати певні цінності та форми поведінки щодо своєї професійної діяльності.

Як вихідне положення для відбору змісту професійної підготовки необхідно розглянути так звані об'єктивні та суб'єктивні показники понять «об'єкт» і «суб'єкт праці» як критерії відповідності дидактичного



матеріалу структурно-змістовним показникам професійної діяльності. Перекладацька праця має бути представлена майбутньому фахівцю через узагальнені дидактичні одиниці, що розкривають професійне середовище (міжкультурна комунікація); професійні функції щодо професійного середовища (поліфункціональна професійна діяльність перекладача); професійні завдання у професійній діяльності (реалізація певних дій); професійна роль фахівця (знання про об'єкти і суб'єкти, цінності та результативність професійної діяльності).

Суб'єктно-синергетичний підхід як критерій відбору змісту підготовки визначає критерій відповідності дидактичного матеріалу структурно-змістовним показникам професійної діяльності – об'єкту і суб'єкту праці. У процесі реалізації визначених теоретичних положень забезпечено особистісне сполучення, так званий особистісний «міст», між елементами багатофункціональної професійної діяльності, що надаються фахівцю в об'єктивній реальності, і суб'єктивним вибором засобів «перемикання» під час керування таким процесом.

У контексті нашого дослідження здається доцільним виділити принципи формування фахової професійної компетентності, які створюватимуть умови для розвитку й вдосконалення складових компетентності, і які властиві виділеним нами підходам.

Наша методика базуватиметься на основних загально дидактичних і спеціальних принципах, що зумовлюють вимоги до системи навчання магістрів-філологів усного перекладу в зовнішньоекономічній сфері.

Одним із ключових принципів синергетичного підходу до навчання усного перекладу є *принцип комунікативності*. Згідно із сучасними нормативними документами, однією з основних цілей лінгвістичної освіти на різних етапах навчання є формування іншомовної комунікативної компетентності з урахуванням її компонентів (мовного, соціокультурного, дискурсивного тощо), що, безумовно, пов'язане з навчанням іноземної мови та мовлення як надскладної системи, що саморозвивається, і є частиною комунікативного поля, визначеного певним середовищем. Але в нашому дослідженні ми маємо враховувати обставини, за яких відбувається комунікація у процесі здійснення перекладу. У такому разі ми зважаємо на умови протікання комунікації, тобто двомовність. Отже, один із ключових принципів – комунікативний – розглядається на тлі білінгвального середовища в тісній взаємодії із *принципом ситуативності та новизни*, що зумовлює звернення про-

цесу навчання усного перекладу до реальних умов і ситуацій взаємодії в комунікації з використанням двох мов. Ми вважаємо *комунікативний принцип у білінгвальному середовищі* ключовим у процесі інтенсивного оволодіння перекладацькими вміннями, набуттям здатностей, що становлять фахову перекладацьку компетентність у зовнішньоекономічній сфері діяльності. Такий принцип із позицій синергетичної теорії зумовлює вивчення процесу усного послідовного перекладу в умовах реального середовища або в умовах, максимально наближених до реального функціонування усного перекладу в зовнішньоекономічній сфері з урахуванням комунікативних аспектів перекладу та їх взаємодії з когнітивними процесами. Такий підхід дозволить створити специфічні умови для протікання усного послідовного перекладу з переліком усіх його компонентів (джерела повідомлення, реципієнта і самого перекладача) і виявити специфічні характеристики мовленнєвої поведінки комунікантів у конкретній ситуації спілкування на основі інформаційного запасу і стратегії розвитку комунікації з використанням двох мов, прогнозуючи поведінку комунікантів.

Інший *принцип нелінійності* базується на положенні про те, що результат суми впливів не дорівнює сумі їх результатів. Згідно з новою парадигмою, життя в сучасних умовах вимагає реалізації нового освітнього проекту – формування людини, яка живе в епоху криз, нестабільних умов і нелінійності світу [1]. Освіту можна трактувати як процес взаємодії суб'єктів і об'єктів освіти, і як результат педагогічного процесу, який створюється його учасниками. Водночас специфіку результату зумовлюють саме такі об'єкти і суб'єкти.

Для практики мовної освіти згаданий принцип є значущим з погляду забезпечення його розвиваючого ефекту, тому що нелінійність зумовлює можливість як конструктивного, так і деструктивного розвитку системи. Для лінгвістичної освіти традиційним вважається навчання мовленнєвої діяльності: говоріння, читання, аудіювання і письма. Метою ж лінгвістичної освіти є формування полікультурної мовної особистості, здатної до ефективної міжкультурної комунікації. На основі звернення до реальної практики навчання іноземних мов і культур бачимо, що здатність до здійснення ефективної міжкультурної комунікації не може розглядатися як просте складання мовленнєвих навичок, вмінь і знань про соціокультурні норми. Те, що студенти володіють певними вміннями окремо, не є гарантією інтегрованого результату, що



зумовлює їх здатність до продуктивного породження мовлення в умовах міжкультурної комунікації.

Згідно із *принципом незамкненості*, відкриті системи, що взаємодіють із середовищем і отримують інформацію, здатні до еволюції. Таке положення стає все більш актуальним для осмислення перспектив розвитку людини в умовах глобального інформаційного суспільства. У наш час радикально змінюються форми, характер, інтенсивність взаємодії людини з інформаційним середовищем, що і зумовлює значення когнітивного підходу до освіти. Практика лінгвістичної освіти вимагає ще значнішого розширення інформаційного поля завдяки вивченню однієї або декількох іноземних мов. Так звана нестійкість внаслідок впливу інформаційного поля є необхідною умовою розвитку людини як складної системи, що самоорганізується, виникнення ситуації вибору і генерації нової цінної інформації, якою можна вважати конструювання нового соціокультурного знання. Такий стан нестійкості обумовлює можливість виникнення нової якості. Для методики навчання перекладу точки нестійкості мають особливе значення, що пов'язане з можливістю впливу на вибір поведінки системи саме інформаційним, а не силовим способом. У синергетичному підході розвиток системи обумовлений якістю її взаємодії із середовищем. У контексті інтерпретації ідей синергетичного підходу до методики навчання перекладу цікавим є осмислення так званої тріади «культура – освіта – людина» на різних рівнях її виявлення.

Принцип спостереження пов'язаний із обмеженістю і відносністю наших уявлень про систему. Для методики навчання усного перекладу такий принцип можна інтерпретувати так: процес навчання перекладу (у нашому разі – усного – Н. З.) є досить індивідуальним; він залежить від різних чинників як внутрішніх (мотивація, попередній досвід освіти й актуальний рівень володіння мовами, когнітивні стилі і стратегії, що використовуються для вивчення іноземних мов і культур), так і зовнішніх (особливості та норми іноземних мов, методичний супровід процесу навчання перекладу тощо). Методична організація процесу навчання усного перекладу дозволяє моделювати освітнє середовище, але соціально бажаний і реальний результат не завжди збігаються, якісна ж інтерпретація самого результату може варіюватися залежно від педагогічних цілей і ціннісних настанов викладача вищого навчального закладу. Отже, використання ідей синерге-

тичного підходу дозволяє переусвідомити актуальну практику і перспективи розвитку методики навчання перекладу (у нашому разі – усного – Н. З.) відповідно до логіки розуміння людини, мови, культури й освіти як відкритих систем, що саморозвиваються.

У синергетиці слово «флуктуація» означає випадкове відхилення системи від певного середнього положення. У нашому разі ми будемо називати таке середнє положення «мовною нормою» носія іноземної мови й культури, яка вважається еталоном. У закритих системах будь-які відхилення від норми із самого початку стримуються і ліквідуються системою. Але в мові, яка є відкритою системою, такі відхилення з часом збільшуються і спричиняють або якісні зміни з виникненням нового порядку, або кількісні зміни «норми». Отже, *принцип виникнення і посилення порядку через флуктуацію* вважається необхідним для пояснення нових мовних і культурних змін, які спостерігаються в мовах і культурах, що вивчаються або підлягають перекладу.

Одним із важливих принципів у процесі навчання майбутніх перекладачів усного перекладу в зовнішньоекономічній сфері є *принцип холізму*, який ґрунтується на ідеї про цілісність суб'єкту і наявність у нього властивих йому здібностей. Використання такого принципу в контексті нашого дослідження полягає в тому, що процес формування здібності перекладача до трансляції смислу інституціонального дискурсу не має вузько утилітарного характеру. Навчання усного перекладу магістрів-філологів має вливатися в загальне русло педагогічного процесу, який націлений на цілісний розвиток інтелектуальної, мотиваційної, афективної, етичної й інших сфер мовної особистості перекладача як учасника міжкультурної комунікації. Майбутній перекладач формується як особистість, яка має якості, необхідні не тільки, щоб зрозуміти цінність інших культур, водночас вони дозволяють іншомовній стороні перекладацького процесу створити адекватний образ представника рідної культури.

Ще одним важливим принципом методики формування фахової компетентності перекладача є *принцип урахування рідної мови і культури*. Насамперед, перекладач, який працює з двома іноземними (робочими) мовами і культурами, повинен знати специфіку рідної мови порівняно з іноземною і навпаки. Такий принцип зумовлює необхідність врахування труднощів, які виникають через розбіжності в мовних системах іноземних і рідної мов. Для формування перекладацької компетентності акцентується необхідність подолання мов-



них розбіжностей за допомогою певних перекладацьких трансформацій. У процесі зіставлення мовних і мовленнєвих явищ беруться до уваги повні відповідники, часткові відповідники, і ті, що не мають відповідників у мові перекладу. У методиці є дві форми реалізації такого принципу: відкрита (свідоме зіставлення особливостей мов оригіналу і перекладу – Н. З.) і латентна (прихована, коли матеріал подається з настановою на попередження помилок – Н. З.).

Чинником, що обумовлює вибір наступного принципу навчання магістрів-філологів усного перекладу, є певна спеціалізація мовної особистості перекладача, яка й визначає *принцип професійної особистісної націленості*. Тут йдеться про перекладача у сфері ділової комунікації, відповідно до чого, на перший план процесу формування якостей певного типу мовної особистості виходить професійна спеціалізація у сфері міжкультурного ділового спілкування й інституційного ділового дискурсу, що обслуговує зазначену сферу.

Принцип самостійності в організації навчального процесу формується на основі умінь організації самостійної роботи у процесі виконання завдань і різних вправ, а також у процесі надбання додаткових професійних знань. Інтенсивні темпи зростання інформації, з одного боку, і швидко втрачання актуальності знань, з другого, висувають перед фахівцем вимоги загальноінтелектуальної та професійної мобільності, що неможливе без формування навичок і вмінь самостійної роботи, які у формі навчальної діяльності містять такі компоненти, як: наявність мети, конкретного завдання, чітке визначення форми вираження самостійної роботи та визначення форми перевірки результатів. Для самостійної роботи студентів все більше можливостей знаходиться в Інтернеті. Отже, методична організація навчального процесу майбутніх перекладачів передбачає широке використання Інтернет-ресурсів як засобу самостійного надбання знань про специфіку вербальної і невербальної поведінки учасників міжкультурної ділової комунікації. Інтернет-мережа містить досить багато аутентичних джерел, які представляють тексти професійного, публічного, академічного й інституційного ділового дискурсу, до того ж не тільки у форматі письмового тексту, але й у формі аудіо- та відеоматеріалів, що висвітлюють події реального ділового життя.

У процесі навчання магістрів-філологів усного перекладу необхідно дотримуватися *принципу психолого-педагогічної індивідуалізації*. Лінгводидактичний висновок щодо

переходу процесу формування здібностей із суто біологічного, природного до соціально детермінованого на основі праць С. Рубінштейна, В. Шадрикова, В. Аверіна та інших полягає в тому, що у процесі навчання будь-якого виду перекладацької діяльності необхідно брати до уваги природні індивідуальні здібності, з одного боку, і цілеспрямовано педагогічно впливати на розвиток і виведення таких здібностей на якісно новий професійний рівень за допомогою відповідних навчальних технологій, з другого боку. Варто зважати на той факт, що у процесі навчання перекладу роль навичок і вмінь, що активно формуються під час ефективно організованих навчальних технологій, є досить високою, але не можна недооцінювати роль здібностей, зумовлених психологічним типом індивіду. Ми вважаємо, що найбільш якісною буде підготовка до певного виду перекладу з опорою на відповідні природні здібності. До речі, найбільш підготовленими до усного послідовного двостороннього перекладу будуть студенти, які мають природні здібності, на основі яких розвиваються швидкість реакції, гострота сприйняття, слухові форми запам'ятовування, високий ступінь концентрації, розподілу та перенесення уваги, асоціативна пам'ять тощо.

Не менш важливим у процесі формування фахової перекладацької компетентності ми вважаємо методичний *принцип трансференції*, згідно з яким, надбанні навички, вміння та здібності, що забезпечують адекватну передачу інформації в усному послідовному перекладі, сприятимуть успішному здійсненню такої функції у процесі письмового перекладу і навпаки.

У навчальному процесі магістрів-філологів необхідно спиратися на *принцип лінгвокогнітивної контрастивності*, що значить запровадження у процес формування фахової перекладацької компетентності контрастивного лінгвокогнітивного аналізу, мета якого – встановлення глибинних, асоціативних зв'язків між елементами культурно-когнітивного простору контактуючих у міжкультурному спілкуванні ділових культур. Такий аналіз допомагає подолати розходження в концептуалізації дійсності носіями різних культур.

Оволодіння іншим способом концептуалізації дійсності означає якісні зміни мовної свідомості студентів і сприяє розвитку гнучкості когнітивної сфери майбутніх перекладачів. Співвідношення концептосфер рідної й іншомовної лінгвокультури вважається важливим для перекладача, тому що паралельне існування концептів двох чи більше лінгвокультур у межах однієї «змішаної»



концептосфери означає виникнення в мовній свідомості студентів лабільного полілінгвального і полікультурного механізму, функціонування якого може полегшити вербалізацію концепту засобами як рідної, так і іноземної мови, що сприятиме знаходженню адекватних мовних засобів передачі інформації, яка транслюється чи інтерпретується у процесі перекладу.

Використання принципу лінгвокогнітивної контрастивності значить, що кожен текст, який має бути перекладеним, аналізується студентами з погляду наявності в ньому культурних і універсальних концептів. У процесі аналізу тексту перекладу студенти визначають ступінь культурної універсальності та специфічності концептів, що досліджуються. Необхідно зауважити, що велика кількість «універсальних» концептів, які належать різним національним концептосферам, найімовірніше, не є тотожними, вони можуть бути універсальними за своїм ядерним компонентом, але, здебільшого, не є такими за їх периферійними шарами. Отже, контрастивний лінгвокогнітивний аналіз, з одного боку, націлений на зіставне вивчення універсальних концептів, а з другого боку, передбачає врахування культурної специфіки ключових концептів різних лінгвокультур із одночасним прагненням до «компромісу» між концептами, що не збігаються.

Необхідно взяти до уваги ще один важливий принцип, який має місце у процесі підготовки магістрів-філологів до участі в міжкультурній комунікації – *принцип емпатії*, здатності людини до паралельного переживання тих емоцій, що виникають в іншій людині під час спілкування. Емпатія, на наш погляд, є однією з важливих особистісних якостей, необхідних перекладачеві для успішної участі в міжкультурній комунікації.

Студенти-перекладачі стикаються із власним етноцентризмом (частіше не усвідомлюючи цей факт – *Н. З.*) не тільки у процесі соціальної перцепції, міжгрупової та міжособистісної комунікації, але й під час безпосередньої мовленнєвої діяльності іноземною мовою у практичній як навчальній, так і професійній перекладацькій діяльності. Принцип емпатії націлений на формування здібності «вживатися» в переживання партнера зі спілкування.

Вищезазначені принципи виділяються як провідні з метою організації процесу навчання магістрів-філологів усного послідовного перекладу в зовнішньоекономічній сфері та реалізовані в нашій методиці. У процесі **відбору дидактичного наповнення освітніх програм** реалізуються

комунікативний принцип у білінгвальному середовищі, принцип нелінійності, незамкненості, спостереження, лінгвокогнітивної контрастивності, професійної релевантності та трансференції.

У процесі **типологічного та тематичного наповнення змісту навчання** майбутніх перекладачів реалізуються *принципи спостереження, виникнення порядку через флуктуацію, незамкненості, холізму, професійної релевантності, урахування рідної мови і культури, самостійності, нелінійності й комунікативності.*

Для **розробки системи завдань**, що сприяють формуванню фахової перекладацької компетентності, реалізуються *комунікативний принцип у білінгвальному середовищі, принцип урахування рідної мови і культури, нелінійності, спостереження, незамкненості, професійної релевантності, психолого-педагогічної індивідуалізації, самостійності, трансференції, лінгвокогнітивної контрастивності та принцип емпатії.*

Отже, концепція нашого дослідження базується на суб'єктно синергетичному, когнітивному і компетентнісному підходах, розроблених у контексті рівнів методології та принципів, що забезпечують їхню реалізацію.

Сутність інтеграції двох складових елементів у такому підході дозволяє описати структурно функціональні особливості взаємодії в системах «суб'єкт-об'єкт» і «суб'єкт-суб'єкт» і проаналізувати універсальні закономірності розвитку суб'єкту під час його взаємодії з нелінійним професійним середовищем, що дозволяє методологічно мотивувати вибір необхідних для засвоєння дидактичних одиниць, навчальних технологій і засобів взаємодії викладача та студентів.

Зважання на когнітивний складник мовленнєвої діяльності перекладача у процесі формування здатності до інтерпретації ділового дискурсу зумовлено тим, що сприйняття та породження висловлювання перекладачем становить безперервний когнітивний процес обробки мовної і немовної інформації, що надходить з навколишнього середовища.

Провідними принципами такого підходу до формування фахової компетентності перекладача в усному перекладі є: *комунікативний принцип у білінгвальному середовищі, принципи врахування рідної мови і культури, нелінійності, незамкненості, спостереження, виникнення порядку через флуктуацію, лінгвокогнітивної контрастивності, професійної релевантності, холізму, психолого-педагогічної індивідуалізації, самостійності, трансференції, лінг-*



вокогнітивної контрастивності та принцип емпатії.

Очікуваними результатами освітнього процесу в заданих умовах є становлення *фахової перекладацької компетентності* у сфері зовнішньоекономічної діяльності, яку можна розуміти як *здатність професійного перекладача креативно використовувати когнітивні ресурси своєї мовної свідомості для вирішення професійних завдань інтерпретації смислу в ситуаціях міжкультурної ділової комунікації*.

Вищезазначені принципи орієнтують на створення умов для засвоєння студентами білінгвальної (комунікативної, лінгвосоціокультурної), особистісної, предметної, перекладацької, стратегічної компетенцій, оволодіння крос-культурними, герменевтичними та лінгвістичними знаннями, що зумовлюють прийняття та становлення системи професійних цінностей; засвоєння професійних ролей майбутнього фахівця в контексті накопичення й відтворення комунікативних, інформаційно-аналітичних, дискурсивних, міжкультурно-посередницьких, лінгвокультурних і операційних стратегій управління професійним середовищем.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, вищезазначені провідні підходи (синергетичний, когнітивний і компетентнісний) націлені на формування мовної особистості магістра-філолога, який є суб'єктом міжкультурної взаємодії, що під час професійної лінгвістичної освіти опановує сукупність загальнокультурних і професійних компетентностей, які забезпечують певний перелік здатностей, знань, навичок і вмій, ціннісних орієнтирів, особистісних якостей і

креативного ділового мислення, універсальних способів створення у свідомості власного міжкультурного світобачення, що виявляється в поведінці під час міжкультурної комунікації та забезпечує культурну індивідуальність особистості перекладача, а також гуманізації національно-мовних стосунків із представниками різних етноспільнот.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алиева Н. Становление информационного общества и философия образования : [монография] / Н. Алиева, Е. Ивушкина, О. Лантратов. – М. : Издательство «Академия Естествознания», 2008. – 168 с.
2. Аршинов В. Философия образования и синергетика : как синергетика может содействовать становлению новой модели образования? / В. Аршинов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.iph.ru/varshinov/htm>
3. Гураль С. Обучение иноязычному дискурсу как сверхсложной саморазвивающейся системе (языковой вуз) : автореф. дисс. д. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теория и методика обучения и воспитания (иностраные языки)» / С. Гураль ; Томский государственный университет. – Томск, 2009. – 45 с.
4. Гуськова Н. Реализация принципов синергетики при построении программ профессионального иноязычного образования / Н. Гуськова // Наука. Мысль. Электронный периодический журнал. Научный журнал. – № 1–2. – 2016. – С. 13–21 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.hse.ru/mirror/pubs/lib/data/access/ram/ticket/38/2016>
5. Хакен Г. Синергетика: Иерархии неустойчивостей в самоорганизующихся системах и устройствах / Г. Хакен. – Пер. с англ. Г. Хакен. – М. : Мир, 1985. – 423 с.
6. Хакен Г. Тайны природы. Синергетика : учение о взаимодействии / Г. Хакен. – Ижевск : Регулярная и хаотическая динамика, 2003. – 320 с.